جەر جۇزىنىڭ ەڭبەكشىلەرى بىرىگىڭدەر!

جەكە سانى 5 تيىن.

جالپى وداقتىق كومونيست (بولشەۆيك) پارتياسى.

# ەڭبەكشى قازاق

كۇندە شىعادى.

قازاقستان ولكەلىك كەڭەس كاميتەتىنىڭ مەن ولكەلىك ۆ. ك. پ. (ب) كاميتەتىنىڭ گازەتى.

1921-ىنشى جىل نويابىردىڭ 7-سىندە شىعا باستادى.

باسقارما جانا كانتور ادرەسى: قىزىل وردا، بۇرىنعى پوشتا ۇيىندە.

گازەت باعاسى:
ۇش ايعا 1 سوم 45 تيىن
التى ايعا 2 سوم 80 تيىن
بىر جىلعا 5 سوم 60 تيىن

جارناما باعاسى:
1-بەتتە بەتىنىڭ جولى 50 ت.
باعانا ارالاسىندا بولسا 65 ت.
سوڭعى بەتتەردە 30 ت.
جوعالعاندا كۋالىكتەرگە 50 ت.

ENБЕКШИ КАЗАК
ЕЖЕДНЕВНЫЙ ОРГАН
ЦИК и Крайкома В. К. П. (б)
КАЗРЕСПУБЛИКИ.
Год издания пятый.
Адрес: Кзыл-Орда, редакция газеты „Еңбекши Казак".

№ 57 (494) — 1926 جىل، مارتتىڭ 14-ى، جەكسەنبى — № 57 (494)

## ەلىم دۇنيەسى بۇتىن تۇرىكتەر ۇشىن لاتىن الىپبەسى كەرەك دەپ قاۋلى قىلدى.

باقۋ قالاسىندا بۇتىن جەر جۇزىندەگى تۇركولوگتەر سيەزى بولىپ جاتقانى ەلگە مالىم. ... تۇركولوگ دەپ تۇرىك ەلدەرىنىڭ ... تىلىن، ادەبيەتىن، تاريحىن ... زەرتتەيتىن عالىمداردى ايتادى. ...

... سيەزدە 3 اسىم بولعان: ...

## يۇگوسلاۆ بەن كەڭەس اراسى تۋرالى راكوۆسكي جولداس سوزى.

### يۇگوسلاۆ - كەڭەس اراسى.

### قىتايدا

### بۋداچۋمسكەرگە جۇرىق

### سوەس قۇرالدارىن قۇرىلتايىنىڭ جيىلىسى.

مارتتىڭ 11 ...

### بالعار قىرعىنى.

### شاقتى قازاسى.

### كەرمەن شارۋاسى

### يتاليادا پاشيست پارتياسى

## كەڭەستەر وداعىندا

### كومينتەرىن اتقارۋ كاميتەتىنىڭ تولىق جيىلىسىندا

كومينتەرىن اتقارۋ كاميتەتىنىڭ تولىق جيىلىسىندا مارتتىڭ 11-ىندەگى ماجىلىسىندە ...

### رەسمي لەنينشىل كومونەس جاستار وداعىنىڭ بۇكىل وداقتىق 7-ىنشى سيەزى اشىلدى.

مارتتىڭ 11-ى كۇنى ماسكەۋدە ...

## تۇركيەدە شەت ەلدەر مەكتەبى.

## «ۇل ۋيلعان» پارتياسىنىڭ جيىلىسى.

## قول ونەرشىلەرىنىڭ سيەزى تۇۋرا جول، ەڭبەك باعىت بەلگىلەيدى.

... قول ونەرشىلەرىنىڭ ...

## ەكى باستى بۇركىتتىڭ قۇلاۋى

مارتتىڭ 1 نە شىققان «ىبرايدا» كازەتى «ەكى باستى بۇركىتتىڭ قۇلاۋى» دەگەن باس ماقالاسىندا جازادى: «ۇنان 10 جىل بۇرىن قان ىشەر رامانوب تۇقىمدارى، قان ىشەر نەكالاي، ونىڭ جالاتتەرى تامنان تايدى. سوعىسقا نارازىلىق، تاپ، تاپتىڭ ٴبىربىرىنە الا كوزدىگى، سايات تۇرمىسىنداعى الا اۋىزدىق شەگىنەن شىعىپ پاتشا ۇكىمەتىن جويدى.

پاتشا ۇكىمەتى بايلىقتى، شارۋا- شىلىقتى قولىنا الىۋعا تىرىسقان باي- لارعادا، كۇن سايىن سوعىس جەگەن جالشىلار قوزعالىسىنادا، جەرسىز زارلاعان مۇلىيەن-مۇلىيەن قارا شارۋا- لارعادا، سوعىستى ودانۋدى تىلەگەن سوعىس قۇمارلارعادا قارسى ەدى. پاتشا ۇكىمەتى بۇكىل ەلدىڭ شارۋاسىن ارالاتىپ اپارىپ جارعا قۇلاتۋعا تايالىپ ەدى.

ٴبىراق شىدامىنىڭ شەگىنەن شىققان پاتشا ۇكىمەتىنىڭ دۇسپاندارى 1917- جىلى (جاڭاشا مارتتا) پاتشانى تامنان قۇلاتىپ ەكى باستى بۇركىتتىڭ مويىنىن ٴۇزدى. ٴبىراق ٴبىر پەنىرال ٴتوڭكەرىستى جاساعان بايعىدا ەمەس، دوماشىلدار، كادەتتەر ەمەس، بۇل ٴتوڭكەرىستى جاساعان، باس كوتەرگەن قالانىڭ قارا جۇمىسكەرى، قارا شارۋاسى، سالداتى. پەنىرال ٴتوڭكەرىسىندە قالانىڭ ەگەكشى

بۇقارا انشانى مانا قۇلاتتى ٴالى جۇمىستىڭ كوبى الدا ەدى. پەنىرال ۋاقىتشا ۇكىمەت، نامىز ۇكىمەت كەيىن ەدى پەنىرالدىڭ زور ماڭىزى وسى، پەنىرالى مەن ۇكىمەت ارا- سىنداعى ۋاقىت ەگەكشى بۇقارانى ۇيىمداس- تىرۋعا تىرىسقان بالشەبەكتەر مەن ولاردىڭ اپامىنان شالۋعا تىرىسقان باسقا پارتيالاردىڭ تارتىسى مەن ٴوتتى. ٴبىراق كوبشىلىكتى ٴبىر كوتەرىپ، كەگەن سولاڭ تونتانۋ قىيىن بولدى. وكتەبىردە بايلاردىڭ ۇكىمەتى قۇلادى. وكتەبىر ەڭبەكشى ۇكىمەتىنىڭ توڭكەرىس- تەگى كەز ٴتىلمامان ەلدىقتارىن سىپ- ٴرىپ ايداپ توكتى.

وكتەبىردەن كەيىن شەتكە قاشقان بايلار باسشىلىق ۇكىمەتىنىڭ تارىسىپ وزەن ٴوزى قۇلاۋىنان ۇمىتتەندى. ول ۇمىت بوسقا شىقتى.

ٴبىز بايلارسىز ۇكىمەتتى، شارۋانى نىعايتىپ پەنىرال كەزىندەگى پاردادان ارتىپ 1913- جىلعى پاردانى جاقىن- دادىق، كوپ ۇزامايى وزان دا وزىپ كەتەمىز.

پاتشانى، بايلاردى قۇلاتىپ ەڭبەكشى ۇكىمەتىن ورناتقان، شارۋانى كوركەيتىپ الا ۋاقىتتاعى ەڭبەكشى ەلدىڭ بالاسىنىڭ ٴبىر شولاڭ داۋسى پەنىرالشى كادەتتەر ەلدىڭ سەرى، مەنشەبەكتەردىڭ قۇلاعىندا بىيان ٴتىلدان مولدانىڭ داۋسىنداي بولار.

## تەمىرجول جۇمىسكەرلەرىنىڭ بۇكول وداقتىق سيەزى.

مارتتىڭ 11 - ى كۇنى تەمىر جول جۇمىسكەرلەرىنىڭ بۇكول وداقتىق سيەزىندە الدەبىيەبجولدالىس ورتالىق كامىيتەتىنىڭ - وكىمى ەكى جىلدا سەنەگەن ٴىسى تۋرالى باياندالا جاسادى. باياندامالاسىندا بىلاي دەدى: «سوڭعى جىلداردىڭ ىشىندە وداقتىڭ مۇشەسى 790 مىڭنان 856 مىڭعا شەيىن ارتتى، كاسىپشىلەر وداعىنىڭ بولىمشەلەرى 49 مىڭنان 61 مىڭعا شەيىن كوبەيدى. وداقتىڭ الدىندا تۇرعان زور مىندەتتەردىڭ ٴبىرى - وداق مۇشەلەرىنىڭ كۇندەلىكتى تۇر- مىستاعى تىلەكتەرىن ورىنداۋ. ەڭبەك اقى ماسەلەسىنە كوشىپ، باياندامالاشى ونىڭ ٴوسۋىنىڭ ساناقتار- مەن سۇيەتتەدى: 1922 - ىنشى جىلدا جۇمىسكەردىڭ التىن اىيلىعى سوعىستان بۇرىن مولشەردىڭ 26 پروسەنتىندەي ەدى، ەندى كەرىس - شەمىسى جىلىندا، ولسوعىستان بۇرىنعى مولشەردىڭ 75 پروسەنتىنە جەتتى. مۇنان بىلاي وداق شارۋا ماسەلەسىندە كىرىسىپ ترانسپورتتى جوندەۋ شارالارىن جۇزەگە شىعارۋ سىنە قاتىسۋى كەرەك» دەيدى. الدەبىيەب جولداسىنىڭ باياز- داماسى جونىندەگى ايتىس مارتتىڭ 12- سىنە قالدىرىلدى.

# قازاقستان ەلىنىڭ شارۋاشىلىعى.

## قازىنالىق جەر ەلدىڭ وزىنە بەرىلسە ەكەن.

كوكشە تاۋ ٴۇيەزى. ورتاقشىلار بولىسىنىڭ ەگىسكە قولايلى جەرىن، سۋلى كولدەرىن پاتشا ۇكىمەتى كەلىمسە كەلەر سەن قازىنا پايداسىنا الىپ قويعان. قازاقتى شولعا، تاسقا قۋىپ شىعارعان. ونكىن جىل I- ىنشى اۋىلدىڭ شارۋالارى بۇرىنعى جەرلەرىنە جەر كەستىرىپ الىپ ورنالاستى. باسقا ەلدەر جەرگە ورنالاسا الماي وتىر. بۇرىنعى قازىناعا كەتكەن اتاقتى جەرلەرىنىڭ وزدەرىنە قايتا بەرىلەتىنى، بەرىلمەيتىنىن بىلمەيدى. بۇل ەلدى قونىستاندىرۋ ەلدە الدى مەن قازىنالىق جەرگە ورنالاستىرۋ كەرەك.

ورتاقشىلار بولىسىنىڭ ەلى مال شارۋاسىندا ەكەن شارۋاسىن سەبەبى ٴبىراق وزدەرىنە ەگىسكە قولايلى جەر وتە از، ەگىسكە قازىنا جەرىنەن جەر ساتىپ الادى. اتاقتى قازىنا جەرىن قارايتىن سولوبوب، كىرەنستانىپ دەگەن ورىستار قازىنا جەرىن ورىس- تارعا جالعا بەرىپ ايىر باستاپ وزدەرى پايدا قىلادى. قازاق كەدەيلەرى جەر سۇراسا، قۋىپ جىبەرەدى. بۇل تورەلەردى ٴۇيرەتكەن ٴجون بولار ەدى.

ەگىنشى.

## ۇكىمەت باسشىلىعى كەرەك

جەمبەيتى ٴۇيەزى. قارا كول بولىسى ەلىنىڭ جارعا جاقىنى ەكىن ەگەدى. قالعانى مال شارۋاسى مەن شۇعىلدانادى. ەگىن ەگۋگە قولايلى جەرى اعىپ جاتقان سۋى جوق. بازار بولسا، الىس، مال قولدانالىسىن دۇرىس پايدالانا المايدى. باسقا كۇنەلتۋلەرى كەسىبى جوق. ەلدىڭ ٴبىر سىپىرالى بىلقىر سىيا قازىپ ساتىپ ناماق اسىرادى. بۇل كۇيىمەن ەلدىڭ شارۋاسى الغا باسپاۋى مەن ەمەس. ەل كاپيراتىپ ۇيىمدارى، ارتەلدەر اشىپ جۇمىس ۇيىمداسا، ۇكىمەتتەن جاردەم الىپ ەكىن شارۋاسىنا كىرىسسە،

ەل شارۋاسى دۇرىستالار ەدى. ٴبىراق ونى باستايتىن ادام جوق. ورتالىق گۇبىرنەنىڭ ەكىمدەرى الىس. ەلشىلدە- رىنداعى ۇيىمداردى اشۋعا باسشى بولاتىن اتقا مىنەرلەر بولسا، جالپى بۇقارا ولارعا سەنە المايدى.

بۇل جونىندە گۇبەرنەنىڭ، ۇيەزدىڭ ەكىمدەرى ٴجون كورسەتىپ ەلگە جەتەكشى باسشىلىق ەتە الماي كەلەدى. بۇل ەلدىڭ شارۋاسىن جونىندەگى ۇكىمەت شارا سەتەسە، بۇل كۇيدە شارۋا الغا باسپاۋى ەمەس.

№ 263

## قارا وزەك كەدەيلەرى جۇمىسسىز وتىر.

قىزىل وردا ٴۇيەزى. قارا وزەك اۋدانى بەس بولىستان قۇرالعان. ەلىنىڭ كوبى سىر بويىنان سۋارىپ ەگىن ەگەدى. ٴبىراق ەل ەگىندى شارلاسىزدان كەدەيلىكتەن ەگەدى. ەگىنگە سۋۋ كەرەك ونى شىعارىپ ەگىندى سۋارۋ، ەگىن ەگەتىن جەردەگى ٴبىر شىڭعالى ٴبىر جازدا 2 - 3 قىرقىنۋ، ەگىندى قايانقان، تورعايدان شەگىرتكەدەن، توكىرتكەدەگى ەلدىڭ مالىنان قورعاۋ- مۇنىڭ ٴبارى ٴوزى ناشار كەدەيگە ۋلكەن بەينەت. ونىڭ ۇستىنە ماشينە سايمان جوق. ەگىندى قول مەن ورادى، ارقالاپ جىبادى.

قانشاما ەڭبەك شەگىپ سەدە، تۇقىمىن الا الماي قالاتىن جىلدارىدا بولادى. سوڭعى جىلداردىڭ ىشىندە سۋ بولماي ەگىن شىقپادى؛ دىيقانشى كەدەيلەردىڭ كوبى جالشىلىققا جالدانىپ كەتتى، ونىڭ كوبىنە جۇمىس تابىلمايدى. وندايلار وسى كۇنى جۇمىسسىز ٴجۇر. جاز شىققان سوڭ ۇكىمەتتەن جۇمىس تابىلار دەپ ۇمىتتەنەدى.

ەندى بۇلاردى جازعا قارسى ۇيەماستىرىپ جاز ماۋسىمىندا جۇمىس تاۋىپ بەرۋ كەرەك.

بايەس ۇلى

## ۇكىمەتتەن جاردەم بولسا، ماقتا شارۋاسى كوشەيەتىن

تۇركىستان ٴۇيەزى. وتكەن جىلى جاڭا قورعان بولىسىنىڭ 5 - اۋىل دىيقاندارى ۇيىمداسىپ تۇركىستان قالاسىنداعى ماقتا مەكەمەسى مەن شارت جاساسىپ ماقتا تۇقىمىن الدى. ولدىر كەن ماقتاسىن، ماقتا مەكەمەسىنە ساتاتىن بولعان. وتكەن جىلى سۋ كەم بولىپ ماقتانىڭ شىعىسى كوڭىلدەگىدەي بولمادى. الايدا 5 - اۋىلدىڭ دىيقاندارى ماقتا مەكەمەسىنە 800-900 پۇت ماقتا ساتتى. بىيىل دىيقانداردىڭ، ۇكىمەتتەن جاردەم بولسا ماقتا ەگىسىن ارتتىراتىن وسى بار.

دىيقانداردىڭ بۇرىن قازعان كارىزدەرى (سۋ جىبەرەتىن ورىندار) بار ەدى. سولاردى ۇلى توپىراق باسىپ كوزى بىتەلىپ قالعان. تازار- تۋعا سايمان - قۇرال كەم. ۇكىمەت جاردەمى مەن وسى كارىزدەر تازارتىلسا، الداعى جاز ماقتا ەگىسىن ەداۋىر ارتتىرۋعا بولار ەدى.

ق. ن.

## قالا بولىپ بۇرىنعى جەرىن قايتىپ الەسى كەلەدى.

اقمولا ٴۇيەزى. سپاس زاۋىتى اتباسارلار قولىندا تۇرعاندا ۇكىمەت توڭكەرىسىنەگى قازاق ەلىن تاۋ-تاسقا قۋىپ جىبەرگەن ەدى. كازىر بۇل ەلدەر 300 ٴۇي شامالى، ارشالى، ۇل جۇمىر، كولە تال، سوقىر دەگەن جەرلەردى مەكەن ەتەدى؛ جەرى تاۋ- لى، ەگىسكە قولايسىز.

سپاس زاۋىتى وتكەن جىلى توقتاتىلدى. سايماندارى، ەمشەكلەرى قارساقباي زاۋىتىنا تاسىلدى. ٴبىيىل سپاس زاۋىتىن قارساقبايعا تۇگەلدەي كوشىرمەك.

ەندى جۇمىرىدا اتالعان ەل سول سپاس زاۋىتىنىڭ ورنىن (ۇيلەرىن، ازبار، سارايلارىن) بۇزدىرماي سوعار،

## سوت بولىپ جاتىر.

مارتتىڭ 13 نەن باستاپ قىزىل وردادا ٴىس قۇلىبىندا ۇلكەن سوت بولىپ جاتىر. قاراۋلاتىن ٴىس: 1922 - جىلى قازاقستاننىڭ كۇن باتىس ەلدەرىنەن اشتىقتان ەلدەر گە ۇلەستىرۋ ٴۇشىن جىبەرىلگەن مالداردىڭ تورعاي ەلىنىڭ اشتىقتارىنا دۇرىس تاپسىرىلماۋى تۋرالى. بۇل ىستە جوعارعى سوت قاراپتان ايىپتىلار: ٴجۇسىپ ۇلى ساپا، ايماۋىت ۇلى جۇسىپبەك، قۇلجان ۇلى شايقى قارىپبەق ۇلى قارگىلدى، بايمىن ۇلى ەلىياس. سوتتىڭ تىركەۋى كەلەر نومىردەن باستاپ باسىلادى.

## قوسشى ٴومىرى.

ەلگە شىققان ۇكىمەت ادامدارى اۋىلعا كەلە سالا بايدىڭ ٴالىپى ادامىنىڭ ۇيىنە تۇسەدى.

اۋىلدىڭ جارلى- جالشىسى اۋىلدىڭ بايى: جۇۋان - جۇدىرىعى، قوبىرشىعى ا كىمدەرى ۇستىنەن ارىز بەرەتىن دەسە، «تۇرە» تۇسكەن ٴۇيدىڭ ەسىگىنە بارىۋەدا دا باتا المايدى. اقتا مىنەرلەر كوپ ۋاقىتتا وسىدان پايدالانادى: «ٴبىزدىڭ ۇيدە ۇكىمەت جاتىر» دەپ سوز تىڭداماي، تەمەسە كوز الدىندا كەدەيلەرگە، جالشىلارعا قوقا كوتەرەدى.

ٴبىز تاۋىپ ارىز بەرىلىپ قالسا، بايعا ۇيىندە وتىرعان ۇكىمەت ادامدارى ٴۇي يەسىن قيا المايدى، ارىزدىڭ ٴجايىن سولاردان سۇرايدى. بەرىلگەن ارىز نە باي، نە قوبىرشىعى ۇستىنەن بەرىلگەن سوڭ، ارىزى ٴۇي يەسى باي ارىزدى بوتەننىڭ ٴتۇسىنبەيدى، پەرمەشىلەردى ٴوتىرىكشى قىلادى.

ۇكىمەت بەن ەلدى جاناستىرامىز دەسەك، الدى مەن ەلگە شىققان ۇكىمەت ادامدارى ەلدىڭ كەدەيلەرى مەن جاناسىپ، جالشىنىڭ بالاشىنداي، كوجەسىن بىرگە ٴىشىپ وتىرىپ ٴۇگىتتەسىن. قارا بالا ۇلى ومار.

ورنالاسىپ بۇرىنعى ٴوز جەرلەرىن ٴوز پايدالارىنا الىسى كەلەدى. ەگەر ەندە بۇل ەلدىڭ سۋراۋى دۇرىس ٴزىرىتۇرعان ورىنعا ورنالاسسا، ەلدە ەل قالا بولىپ كەتەتىن. قاسەن

## تاشكەنتتەگى قازاق ٴۇنىستەتىنىڭ جايى.

تاجىرىيبە مەكتەبىنىڭ جايى.

تاجىرىيبە مەكتەبىنىڭ الاشقى 4 قىلاسىندا قازاق وقۋشىلارى وقىدى. ٴار ٴبىر قىلاستى ٴبىرتىڭايى، جەم- بەندى ٴادىس جولى مەن جەكە ٴبىر وقۋشى الىۋعا بولادى وعان سەبەپ بۇرىن قازاق وقۋشىلارىنىڭ سوقۋ ادىسىندە مىسالمان شورقاقتىعى بولدى. سونداتتان جەكە ٴپان وقۋشىلارى وقىدى. قازاق وقۋشىلارىنا «جەكە- ەي ٴادىس جولىن قولدان، وقۋشى- لاردى سكۆىيرەت» ورىس مەكتەبىنە. رىنەن ۇلگى ال!» دەپ كوشتەۋگە بولمادى. ۇيتكەنى تاجىرىيبە مەك- تەبىنىڭ وقۋشىلارى ٴبىرتىڭاي وقۋ ٴىسى مەن شۇعىلدانىپ وتىر- عان ادامدار ەمەس، كوبى وزدەرى وقىيتىن ۇستەلدەنتتەر. وقۋدان بوسا- مايدى. قاراپات تابۋ ٴۇشىن تۇرمىس ٴايداپ وقىپ وتىرعاندار، كەي ٴبىر وقۋشىلاردىڭ باسقا جەرلەردە سى- تەيتىن تۇبەكىلىكتى قىزمەتتەرى بار، تاجىرىيبە مەكتەبىندە وقىتۋ تاۋلاردىڭ نوسىمشا قىزمەتتەرىنەن ساعانالادى. تاجىرىيبە مەكتەبىندەگى تامى ٴبىر ۇلكەن كەمەنىڭ باستاپقى قىلاستاردا وقىيتىن بالالاردىڭ جاستارى ٴبىر كەلكى شامالى ەمەس. II ٴىنشى قىلاستا (تاجىرىيبە مەكتەبىندە) 8 بەن 20 جاستىڭ اراسىنداعى بالالار وتىر. بۇل وقۋشىلىق كوزى مەن قاراعاندا ۋلكەن ناداندىق. كوزدى كوزى وقۋعا كىرە الماي قالعان مەرسەكتەر

«بىرەۋلەردىڭ قاعازى» مەن كەلىپ كىشى قىلاستارعا كىرىپ وتىرا بەرەدى. بۇل مىنەز قازاق مەكتەپتەرىنىڭ قاي- سىسىندا بولسادا بار شىعار، ٴبىراق، ەلىم جولىنا قارسى ٴىس تانىلاتىن، ونى ەندى قالدىرۋ كەرەك.

تاجىرىيبە مەكتەبىن اياقتا باسىن- وراتىن وقۋشى، ۋاقىتىن ٴبىر كەلكى وقۋ جولىنا جۇمسايتىن، باسقا قىز- مەتكە الاڭ بولمايتىن ٴبىلىمى بار 2-3 قازاق وقۋشىلارى كەرەك. تۇرمىستارى جايلى بولىپ ٴبىر كەلكى كىرىسسە، تاجىرىيبە مەكتەبىن تۇزەي- ەدى. بىركەلىس وتىرعان ورىس تاجى- رىيبە مەكتەپتەرىنەن ۇلگى الادى. تاشكەنتتە وتىرىپ تاجىرىيبە مەكتەبىن جاساۋشىلىعىندا قىيىن جاسى ەمەس.

وقۋ ٴادىسى تاجىرىيبە مەكتە- بىندە قولايلى تۇرگە سالىنبايتىن، ۇنىستەتتىڭ بەلگى ٴبىرىپ شەتتەندار- دىڭ جاڭا ٴادىس جولدارىنا تانىس- تىرى كەرەك بولاتىن ٴتۇرى بار. بىتىرەتىندەر ورىس تاجىرىيبە مەكتەب- تەرىنىڭ ٴتارتىبىن كورىپ، سىرىن جاساماق. ٴبىر اق، وزدەرى سەتەپ، تاجىرىيبە اماندان كەيىن، سونىڭ ٴبىر كورىپ وتكەن ٴىستىڭ سى- يەكە ٴمىيگىپ، كوڭىلدى، ٴبىز قالدىرۋى شامالى بولار.

ۇنىستەت وقۋشىلارىنىڭ تۇرمىسى- دا ارتىق ماقتاۋلى ەمەس، - باس- پالەتتىڭ تازالىقتىڭ جونىنەن. تازالىق

بولماۋىنىڭ باس سەبەبى - ۇنىستەت كۇيىنىڭ شارۋا جايىنان كەمدىگى، تازالىقتىڭ كەمدىگى وقۋشىلاردىڭ اراسىندا تۇرلىشە اۋرۋلاردىڭ كوبە- تىگەن بايقالادى. ۇنىستەتتە 26 - 1925- وقۋ جىلىندا اۋرۋلا تورىبا، اۋرماندار ساني 249 بولعان. اۋرۋلار ٴار ٴتۇرلى: جەڭىل، اۋرۋ- لارى ارالاس تۇقىم قۋالاعان سىپىلىس- بەن اۋرماندار ساني - 55. تۇ- بەركۇلەز بەن اۋرماندار ساني دا ٴبىر سىپىرا بار.

وسى اۋرۋلاردىڭ كوبى تۇر- مىستىڭ ناشارلىعىنان، جۇرمەنۋدە، تۇراتىن جەرلەردە تازالىقتىڭ كوڭىلدەگىدەي قولدانىلماعاندىعىنان اۋۋىپ وتىرعان ٴىس. مىسالى، اس ٴۇيدى الالىق- لى شىكەن ۋاقىتتاعى تەمەرشىلىق ۇستەلدە ورىندىقتار توكەل جەتپەيدى. ٴبىر- لارى تۇرىپ ىشەدى. بەسى اياقتىڭ جەتىمسىزدىگىنەن كوبىنەسە، كەزەك- تەسىپ ىشەدى. كەبىر ۋاقىت تەمىردەن سوگىلەر الدىڭعى ىشكەندەردىڭ جۇعىلعان بەسى اياقتارى مەن ىشەتىن شاقتاردا بولادى، كەيدە اس ۇيدە اۋرۋ بالالار مەن ساۋ بالالار ارالاسىپ تاماق ىشەدى، سوزدىڭ قايناعان، قايناماعانى ەكە- سىرىلمەيدى. كوبىنەسە، قايناتىلماعان قۇدىق سۋلارىنان ىشەدى ۇنەمى ارىق سۋىنا جۋىنادى، مونشاعا سىيرەك تۇسەدى. قىس جاتاق ٴۇيى جامىلمايدى، ٴۇي ٴىشى دىم ٴسۋىق.

تازالىق جاعىنان وقۋشىلاردىڭ باس كۇتىمى ارتىق تەكسەرىلمەيدى،

وقۋشىلار اراسىندا ساۋلىق ساقتاۋدىن كۇشتى جۇرگىزۋ كەرەك. مەكتەپ تەردىڭ نەگىزگى شارتتارىنىڭ ٴبىرى ۇل جاعىنان ۇنىستەت وقۋشىلارىنىڭ كەمدىگى بار. وقۋشىلاردىڭ ىشكى ومىرىندە وقۋشىلار از قاتىسادى، وقۋشىلارعا بۇل جاقتى ادەت ەمەس تاربيەشىلەردىڭ كومەگىنسىز وقۋشى- لاردىڭ ىشكى ٴومىرى تۇزەلمەيدى.

وقۋشىلار تاربيەسىنىڭ قاي تاراۋىنان بولسادا كوسەمدىك قىلۋ قاجەت. بۇل اسىرەسە قازاق وقۋشىلارىندا كەرەك. ۇيتكەنى، قازاق وقۋشىلارىنىڭ كوبى قىردان كەلگەن، شار تۇرمىسىنا جاتىقپاعان، تازالىق بويلارىنا سىڭبەگەن، ناعى ادامدار. ولاردى مەكتەپتىڭ ىشكى تۇرمىسىنا ۇيرەتۋدىڭ ٴوزى ٴبىر جەكە عىلىم. وقۋشىلاردىڭ اراسىندا تاعىلىق، تارتىپكە باعىنبا- ەاندىق، ٴورىسسىزدىڭ تولىپ جاتىر. قازاق ۇنىستەتىندە 25 ٴىنشى جىلى 29- 26 ٴىنشى جىلى 21 بالا جارالى بولىپ، 7 بالا كۇيىپ اۋرۋ قالادا سەدەلىپ ٴتاۋىر بولعان. بۇلاردىڭ ٴبىرازى ورىسپ قامىستانان، ٴبىرازى ٴجۇرىپ تۇرعاندا ەسىرددىكتەن، ورىنسىز قامالىپ، سوعىلماعاندىقتان جارالى بولعان. بۇل مىسال قازاق وقۋشىلارىنا الاشقى كەزدە قالا تۇرمىسىنا جاتىقپاۋشى، كۇشتى باقتاشى تاربيە كەرەك كەتكەنىن اشىق كورسەتەدى. سوندىقتان ۇنىستەت وقىتۋشىلارى وقۋشىلاردىڭ ىشكى ومىرىنە ارتىقشا نازار سالىپ باسشىلىق قىلۋى كەرەك.

ۇنىستەتتە بارلىعى 30 وقىتۋشى بار، ولاردىڭ 11 قازاق؛ 19 ى ورىس.

وسى ايتىلعان وقىتۋشىلار كەزىكتەسىپ، وقۋشىلاردىڭ ىشكى تۇرمىسىنا ٴتارتىپ كورسەتىپ، ولاردىڭ سىرتىنان جالپى باقىلاپ تۇرسا، وقۋشىلار تاز اق تارتىپكە تۇسەدى. ايىندا ٴبىر مرت وقۋشىلار اراسىندا بولۋ وقۋشىلارعا ەش ٴبىر اۋىرلىق كەلتىرمەيدى.

بۇل جاعىنا اسىرەسە قازاق وقىتۋشىلارى نىقتا سالۋ كەرەك. ۇنىستەتتىڭ ىشكى، تىسقى جايلارى تۋرالى ٴجىبى باس قوسىپ كەڭەسىپ وتىرۋى كەرەك.

كازىردە ۇنىستەتتە ٴار ٴبىر ٴپان مامانىنىڭ وقىتۋ ٴادىسىن ٴتىيىستى جولعا سالۋ تۋرالى جاسالعان جەكە كەمىسيەلەرى بار. بۇل كەمىسيەلەردىڭ جيىلىسىندا وقۋشى- لاردىڭ جالپى تۇرمىسى تۋرالى ٴسوز بولمايدى.

قىسقاسى ۇنىستەت كەمشىلىگى تۋرالى ايتا بەرسەڭ الگىمە كوپ.

تاشكەنتتەگى قازاق ۇنىستەتى قازاقستان وقىتۋشىلارىنىڭ اراسىندا اتاعى زور، ەلۋلى مەكتەپ. كازىرگى كۇندە جوعارعى دارەجەلى مەكتەپ اتىن الىپ وتىر. ٴبىراق، اتاعىنا اتىندا ەمەس، ىشكى ماعىناسىندا. ۇنىستەت اشىلعانىنا 6-7 جىل بولدى، سودان بەرى ۇنىستەت ويلاعان دارەجەگە جەتۋى كەرەك ەدى. الاشقى كەزدە جالپى شارۋا مەشەۋلىگى بولدى.

سوڭعى كەزدە ۇنىستەت تاشكەنتتەگى ٴوزى مەن تۇرعىلاس باسقا ۇلتتاردىڭ مەكتەپتەرىنەن قالىسپاۋى كەرەك ەدى. ۇنىستەت جايىنىڭ كۇيسىزدىگىنە تۇرلىشە سەبەپتەر بار. ولاردىڭ ىشىندە ەڭ ۇلكەنى-قارا ات. ٴاسىرەسە قالپىنەن مەن قۇرعاق تىلدىڭ سەكە اسپايدى. جوعارعى ايتىلعان كەم كەتىكتەردىڭ كوبىن تۇزەۋ جولى اقشاعا بايلاۋلى.

ەكىنشى سەبەپ ۇنىستەتكە بۇل كۇنگە شەيىن تۇراقتى باسقارۋشى كەزدەسكەن ەمەس.

ۇنىستەتكە باسقارۋشى بولۋعا تاربيە جايىنا ٴبىلىمدى، كازىرگى تاربيە زاڭىنا جەتىك، كەرەككەن سىنە ۋاقىتشا دەپ قاراماي تۇراتىن، تۇراقتى باسقارۋشى كەرەك.

وسى كۇنى قازاقستاندا ونىستەرسىتەت اشىلۋ ماسەلەسى كوتەرىلىپ جاتىر، اشىلماقشىدا بولدى. تاشكەن ۇنىستەتىنىڭ ونىستەرسىتەت ماسەلەسىندە قاتىسى بار، ازىرگە تۇعىماعان، ٴبىر تاجىرىيبەسىن باسىنان كەشىرگەن ونىستەرسىتەتكە تەتەلەسى تاشكەن ۇنىستەتىنىڭ قال جايى زور ماتەرىيال.

بولاشاق قازاقستان ونىستەرسىتەتىنىڭ الدا باسۋىنا كەيىنگى وقۋ جۇرتتارىنىڭ ۇلكەن بايلانىسى بار: سوندىقتان اعارتۋ كەمىسىرتى ورتادا رەجەلى مەكتەپتەردىڭ دە بابىنا ۇستاۋى كەرەك: بۇلار بابىنا كەلىپ وتىرسا، ونىستەرسىتەت اي كۇنىنە جەتىپ، تولىقسىز تۇۋىتۇنا ەش كەمىنىڭ تالاسى جوق. ابىدوللا بايتاس ۇلى.

# ٴبۇتىن وداقتىق تۇرىك ەلىن زەرتتەيتۇن بىلىمدىلەر دىڭ سىيەزى.

## الىپبە تۋۋرالى باياندامالار

باكۋ مارتتىڭ 3. (ت. ا. س. س.) مارتتىڭ 2-كۇنگى كەشكى ماجىلىسىندە ۋلتتاردىڭ قوعام-مادەنيەت تۇرمىسى جاعىنان الىپبە نەگىزى قانداي بولۋ كەرەكتىگى جايىندا بىرايبەسىر ياكۋ-بىلىپ باياندامااسى قىلدى.

باياندامااشى اراب الىپبەسىنە كەلە-گەندە بۋلاي دەدى: اراب الىپبەسى مۇسىلمان دۇنيەسىندە جەڭىلۋ مەن، شەگىنىپ قالىپ مەن كەلەدى. نازا اراب الىپبەسى كەرەك دەيتۇن ادام جوقتىڭ قاسى.

باكۋ. مارتتىڭ 3. (ت. ا. س. س.) مارتتىڭ 3-ندە تۇرىك جاڭا الىپبەسى تۋۋرالى ٴبىر تالاي قوسىمشا باياندامالار بولدى.

جولداس مامەت-زادا (ٴازىربايجان-دىق) بۋلاي دەدى:

بۇتىن س. س. س. ر. دە، مۇنىڭ سىرتىندادا بارلىق تۇرىك ەلى اراب الىپبەسىنەن قۇتىلۋعا ۇمتىلادى. بۇل ەلدىڭ ٴبىر قاتارى-ٴازىربايجان، سول تۇستىق قابقاز ەلدەرى، جاقۇتتار لاتىن نەگىزىنە قۇرىلعان تۇرىكتىڭ جاڭا الىپبەسىن الىپ وتىر. باسقا قالعاندار (تۇرىكپەن، ۋزبەك، باشقۇرت، اناتولى تۇرىكتەرى) ەسكى اراب الىپبەسىنەن قۇتىلىپ، جاڭا لاتىن الىپبەسىنە تۇسۋ كە

[illegible]

بالا مەن مۇرەسەكتى اراب الىپبەسى-مەن قات تانىتۋ ٴۇشىن ارىندا 6-8 اي كەرەك. تۇرىك جاڭا الىپبەسى-مەن قاتە تانىتۋعا كوپ سالعاندا 3-4 اي كەتەدى. 90 پروسەنتى ساۋاتسىز، مۇليەندە-گەن قالىڭ تۇرىك ەڭبەكشىلەرىنە مۇنىڭ قانداي ماڭىزى بارلىعى بەپ-بەلگىلى.

ازىربايجاندا 3 جىلداي ۋداينان تۇرىك جاڭا الىپبەسى تاجىريبەدەن وتكە-زىلدى. جاڭا جولمەن ٴكازەتى جاڭا الىپبە مەن باسىلادى، 6 مىڭ اقشا تولىپ الىپ العانۇن ادام بار. 70 مىڭ جۇمىسشىلار مەن قارا شارۋالاردىڭ، جانا بارلىق قىزىل اسكەردىڭ ساۋاتسىزدىعى جويىلدى. جاڭا الىپبە ٴبىرىنشى باستاۋىش مەكتەپتە ۋستالىپ جاتىر، بەرگەن جەمىسى ادام سۇيىنەرلىك. جاڭا الىپبەنى ۇيرەنۋ. اراب الىپبەسىن ۇيرەنۋدەن 70-80 پروسەنت جەڭىل بولىپ شىقتى...

مۇنان سوڭ تورە قۇلوۇلى (ماسكەۋ. كۇنشىعىس باسپا) باياندااما جاساپ، لاتىن الىپبەسىنىڭ كەرەكتىگىن، جاماۋلى اراب الىپبەسىنىڭ ەسكە ابايتۇندىعىن كورسەتىپ شىقتى.

بۇل ماسەلە تۋۋرالى مۇنان سوڭ باياندامااشىلار: الپارى (قازاندىق)، شاراپ (قازاندىق)، الىمجان ۇسۇل تۇس (قابقازدىق).

باكۋ. 3 مارت (ت. ا. س. س.) مارتتىڭ 3-كۇنگى ەرتەڭگى ماجىلىسىندە پىرايبىسىر جەمير كوپ تۇرىك جاڭا الىپبەسى تۋۋرالى باياندااما قىلدى.

باياندامااشى: ەسكى تۇرىك الىپبەسى

تىبىن، اۋىر، ىڭعايسىز، دەدى.-كازىر تۇرىك ەلدەرى ۋلت مادەنيەتىنىڭ كۇلدەنىپ كەلە جاتقان مەزگىلىندە تۇر بۇلار تەكنيكە جاعىنان ەڭكىل، ٴبىراق بۇل كۇنگى باسپا سىنە نەپ-ىڭعايلى الىپبەنى تىلەپ وتىر.

اراب الىپبەسىن لاتىن الىپبەسىنە الماستىرعاندا مىنا ٴۇش نارسەنى ەسكەرۋ كەرەك: وقۋ ٴۇشىن كوزگە جەڭىلدىگى، باسۋعا ىڭعايلىلىعى، مەكتەپتە وقىتۋعا جەڭىلدىگى. وسى ٴۇش جاعىنان قاراعاندا بايكىنى لاتىن الىپبەسى الدى؛ مۇنىڭ اربىتەرى بادانادا انىق، ىڭعاي جازىلىپ وڭاي باسىلادى، ەستە قالۋعا وڭاي؛ جانا وسى كۇنگى بارلىق باسۋ-جازۋ ماشينەلەرى لاتىن اربىتەرىنە قاراي سالىنعان.

لاتىندى الۋ ٴۇشىن الدى مەن تاجىريبە جاساعان ٴازىربايجان. مۇنىڭ تاجىريبەسى تىم جەمىستى بولىپ شىقتى.

سوندىقتان باياندامااشى ارابتى لاتىنعا الماستىرۋدى ٴتيىستى تابادى؛ ەسكى اراب الىپبەسىنىڭ كەي جەرلەرىن ۇڭعايسىز دەگەن كەي ٴبىر شەنەس جابىن بىلگىشتىڭ دىڭ ۇسىنىسىن جونسىز تابادى.

### تۇرىك جاڭا الىپبەسىن الۋ تۋۋرالى سيەزدىڭ قاۋلىسى.

1) ناسقا باسۋ، قولمەن جازۋ، وقۋ ٴۇشىن ىڭعايلى بولۋ، از كەتۋ جاعىنان تۇرىك الىپبەسىنىڭ اراب الىپبەسىنەن دە، ەسكى اراب الىپبەسىنەن دە ۇزدىك ارتىقشىلىعى بار، جاڭا الىپبەنىڭ

مادەنيەت - تاريىق ەلگەرلىۋىنە ماڭىزى وتە زور دەپ سيەز كوزدىڭ بەرەدى. سونان سوڭ سيەزدىڭ ايتۇنى مىناۋ: جاڭا الىپبەنى قولدانۋ-وي، ونى قانداي ادىستەرمەن ىسكە اسىرۋ ٴار ٴبىر تۇرىك رەسپۋبلىكەلەرىنىڭ ولكەلەرىنىڭ ٴوز ٴىسى.

2) تۇرىك جاڭا (لاتىن) الىپبەسى ٴازىربايجاندا، رەسپۋبلىكەلەردە، ولكەلەردە ۇستالىپ كورگەندە ادام سۇيىنەرلىك زور ناتيجەلەر شىقتى دەپ سيەز كوزدىك بەرەدى. جاڭا الىپبەنى الا قالعاندا كەرەك بولاتۇن-ٴىمى ٴۇشىن، ٴازىربايجان مەن باسقا رەسپۋبلىكەلەر جاڭا الىپبەنى قالاي جۇرگىزىپ وقىپ جاتقان ادىسىن، تاجىريبەسىن بارلىق تۇرىك ەلدەرى تەگىس زەرتتەۋى كەرەك دەپ سيەز كەڭەس بەرەدى.

قاۋلىعا 101 كىسى قول كوتەر-ٴدى. 7-كىسى قارسى بولعان، 6-ادام ەكى جاعىندا دا قوسىلماي تارتىنىپ قالعان.

قاۋلى قابىل الىنعاندا، وتىرعاندار قول شاپالاقتاپ، زالدى دىر-ىلداتتى.

### تۇرىك جاڭا الىپبەسى تۋۋرالى دەكرەت.

تيپلىس قالاسى. مارتتىڭ 5. (ت. ا. س. س.) وڭ تۇستىق قابقاز كىندىك اتقارۋ كامىيتەتى تۇرىك جاڭا (لاتىن) الىپبەسى اراب الىپبەسى-مەن قاتار جۇرۋى مىندەتتى سانالا-سىن دەپ قاۋلى قىلدى.

موڭعولدىڭ بالوبەيش لاتىن الىپبە-سى تۋۋرالى.

باكۋ مارتتىڭ 5. (ت. ا. س. س.)

كۇن شىعىستى زەرتتەيتۇن ٴبۇتىن وداقتىق عىلىم ۇيىمىنىڭ اعاسى جولداس پابلوبەيش سيەزدىڭ الىپبە تۋۋرالى قاۋلىسى تۋۋرالى بۋلاي دەيدى: سيەزدىڭ لاتىن الىپبەسىن جارامدى تاپقان قاۋلىسى مادەنيەت دامۋى جولىندا تۇرىك ەلدەرى تاريىقىنىڭ ماڭىزدىلىعى جەرىنىڭ ٴبىرى، ەڭ زور بەلى. سيەز قاۋلىسى ەسكى اراب الىپبەسىنىڭ ولگەن داۋازاسىنا داۋىستاي كوتەرەدى. ەسكى اراب الىپبەسىن ەرەۋىلعا شىعارىپ ٴۇشى بەرىلمەدى. ٴازىربايجاندا، جاقۇتتا، شەشەندە، ەستەتىندە قاراشايدا باسقا تەمىر قازىقتىق ولكەلەردە جەڭىپ جۇلدە العان لاتىن الىپبەسى سيەز سوڭىنان س. س. س. ر. دەگى باسقا تۇرىك رەسپۋبلىكەلەرى مەن ولكە-لەرىنىڭ دە ەلگەرى باسىپ ۇستالا باستار.

ارابتىڭ ەسكى الىپبەسىنىڭ دە، جاماۋلى الىپبەسىنىڭ دە ٴولىپ ٴبىتۋى. تەمەزىكتەگە بايلانىپ تۇر.

## قازاقستان استاناسىندا

### قازاقستاندا جاڭا الىپبەشىلەر ۇيمىسى.

مارتتىڭ 11-كۇنى كەشكە وقۋ كوميسسارىنىڭ ۇيىندە جاڭا الىپبە شىلەردىڭ العاشقى جيىلىسى بولدى. جيىلىستا الدى مەن تۇرىك ەلىن زەرتتەيتۇن بىلىمدىلەردىڭ سيەزىنىڭ تۇرىك جاڭا (لاتىن) الىپبەسىن الۋ تۋۋرالى قاۋلىسى وقىلىپ، جيىلىس قاۋلىنى قوشەمەت مەن قابىل الدى.

مۇنان سوڭ جيىلىس جاڭا الىپبەشىلەر ۇيىمى اشۋدى كەرەك تاۋىپ، 5 كىسىدەن ۋاقىتشا ۇيىمدا-تىرۋشى بيۋرو سايلادى. ول كىسىلەر: شونان ۋلى تاجان، بايسىلدا ۋلى ٴابدىراقمان، مايلى ۋلى بەيىمبەت، مالدىباي ۋلى ٴبىلال، بايتۇماي ۋلى

بالقاي. سايلانعان بيۋروعا جيىلىس ٴبىرجەنى ىشىندە ۇيىمنىڭ ۋستاۋىن (ۋستاعان جولى)، ۇيىمنىڭ جوسپارىن ازىرلەپ بولۋعا جانا باقۇدا بولعان سيەزدىڭ قۇلىسىن تەلگىرام مەن الدىرۋعا، لاتىن الىپبەسىمەن العان تۇرىك رەسپۋبلىكەلەرى مەن قاتىناس جاساي باستاۋعا تاپسىردى. ۋستاۋ بەن جوسپار جاسالىپ بولعان سوڭ، جاڭا الىپبە-شىلەردىڭ جالپى جيىلىسىنان ونەدى. ۋستاۋىنى ىشكى ٴىس كوميسسارى بەكىتكەن سوڭ، ۋاقىتشا بيۋرو مىندەتىن اتقارعان سانالىپ، ۋستاۋ بويىنشا جاڭادان تۇراقتى باسقارما سايلانادى.

ت.

### پارتيا تۇرمىسى.

#### پارتيا پلەنۋمى.

پەتىر الدىڭ 16-سىنان 19 ىنا شەيىن تورەاباتتىڭ ۇيەزدىك پارتيا كامىيتەتىنىڭ تولىق جيىلىسى (پلەنۋمى) بولىپ ٴوتتى.

پلەنۋمدا قارالعان ماسەلەلەر: پارتيا كامىيتەتى بيۋروسىنىڭ 3 اي ىشىندە ىستەگەن جۇمىستارىنىڭ سەبى، اۋىلداعى باتىراقتار اراسىندا جۇمىس ىستەۋ جوسپارى، امارتۋ جابدىعى، ەلدىڭ شارۋاسىن كوتەرۋ ىرەتىندەگى شارالار تامى-تامىلار.

پلەنۋمنىڭ اسا نازار سالىپ، كەزەكتى مىندەت ەتىپ ۇستاعاندارى: ۇيەزدەگى قالىقتىڭ شارۋاشىلىعىن ىلگەرى باستىرۋ، امارتۋ جۇمىسىن جونگە سالۋ، پارتيا مۇشەلەرىنىڭ ساياساتتىق ٴبىلىمىن تولىقتىرۋ جۇ-مىستارى بولدى. پلەنۋم بۇل بىرتە-تەردە انىق جول سىزىپ بەردى.

تورەاي ۇيەزىندەگى ەڭبەكشىلەر-ٴمىڭ ارتەلدەرى، كوپەلدەر، كاپيرە-تىپ، قارىز سەرىكتىكتەرى سەكىلدى شارۋاشىلىق وركەندەتۋ جۇمىسىنا بايلانىستى ورىندار اشۋعا ونەتتالى ەكەندىگى پلەنۋمعا كەلگەن وكىل-دەردىڭ سوزدەرىنەن بىلىندى.

نازار ٴالى ۋلى.

#### قامقورلىقتىڭ قۋلاعىنا.

قىزىل وردا بولىسى ٴبىر قازان ستانسا سىندەگى قازاق اۋىلىن، ەدار تۇرىك مەكتەبى مەن ايماقتىق پارتيا مەكتەبى قامقورلىققا الىن بولاتۇن.

قامقورلاردىڭ جالپى اۋىلعا تيگىزگەن كومەگىن بىلمەيمىن، ٴبىراق سول اۋىلداعى جاستار ۇياسىنا بەرگەن جاردەمى جوق دەرلىك از.

بۇل ۇيا 1925-جىلى ورىس قازاق جاستارىنان ۇيىمداستىرىلعان. بارلىق مۇشەلەرىنىڭ سانى 17-سونىڭ ىشىندەگى 5 ادام ورىس، قالعاندارى قازاق.

ۇيا قاتىسىپ ساياساتتىق ساۋاتى وتە كەم. شەكولىيەپ اتى ورىسى. قازاق جاستارى ورىسشا بىلمەيدى، ٴبىرىنىڭ ايتقانىنا ٴبىرى تۇسىنبەگەن-دىكتەن جۇمىس كوڭىلدى ەمەس.

شەكولىيەپ ٴبىر از ۋاقىتقا تاشكەنگە بارىپ كەلگەن ارادا ۇيا جابىلىپ قالىپتى. جۇرگەن نە بولىس-تىق، ۇيەزدىك كامسامول، پارتيا ۇيىمى مەن بايلانىسى جوق.

قازاقشا ٴبىر گازەت كەلەيدى. ورىسشا ەلباب ستەبە ٴبىر تۇسىنعان كەلىپ تۇرعان مەن وقىپ پايدالانعان كىسى جوق.

شەكولىيەپ كەلە سالا تەسىپ قويىپ شىلىمى جۇسىپ تۇرادى.

اينا بەرسە كەمشىلىك كوپ. قامقورلارىمىز ەسكەرسە ەكەن.

پ. قولباندى ۋلى.

### امارتۋ جونىندە

#### ەلەۋسىز ەڭبەك.

ٴار ٴبىر ۋاكىل، كىشى كەڭەس توبىنارى بولسىن، گازەت بەتىندە بول-سىن، كەڭەس جۇرتشىلىعىن ورتاسىندا ەل وقىتۋشىلارىنا كوپ جۇمىس تاپسىرىلىپ كەلەدى.

ەل ىشىندەگى مەكتەپتەر مادە-نيەت كىندىگى بولسىن. ونىڭ قا-سىنان ٴتۇرلى ۇيىمدار اشىلىپ، جاڭا تۇرمىستىڭ شىراعىن جاعىپ، ەڭبەكشى تابىنا ساۋلەسىن تۇسىرسىن دەلىنىپ جۇر.

ولاي دەۋگە ٴتۇرلى-ٴتۇرلى سە-بەپتەر بار. ەل مۇعالىمى قالىق بەن بايلانىسقا، وت باسىندا وربەگەن جاقىندىق، جاماندىعىن كوز بەن كو-رىپ، قول مەن ۇستاپ وتىرادى. جالى قىزدى كوبەۋگە بەرۋ، قالىڭ مال الۋ، بايلاردىڭ جالشىلار اقىسىن جەۋ، زورلىق قىلۋ، اقاشتەر، جۇ-ۋاننىڭ كەڭەس ىسىنە كەدەرلىگى ٴجانا وسىلار سياقتى سىنەردىڭ جو-بىلۋىندا قالىقتا باسشىلىق قىلاتۇن، وكىمەتكە بىلدىرەتۇن كوزى اشىق اۋىل وقىتۋشى بولۋ كەرەك دەيدى.

وقىتۋشىدان قولى بوساعان كەزدە وسىنى ىستەگەن وقىتۋشى بولسا، ۇكىمەت العىس ايتىپ، ماڭىزدىلىعىنان سىيلاۋ كەرەك. ٴبىراق ٴبىزدىڭ ۇيەزدىڭ مەكەمەلەرىمىز ونى قىلۋدىڭ ورنىنا قايتا ۇزدەرى كوكىرەگىنەن تەبەدى.

بۇعان مىسال تورعاي ۇيەزى، مايەرلاۋدىڭ بولىستىق مەكتەبىندە ابىلدە ورازبەك ۋلى، سادىۋاقاس جاقانا ۋلى دەگەن ەكى وقىتۋشى بولاتۇن. بۇلار اۋزى تولىپ جالاقى الماسادا، امارتۋ جولىنا قىزمەتتىن ايعان جوق. ٴجانا ەكەۋى بالا وقىتۋىنىڭ ۇستىنە ٴبىر جەردەن كوپ بىرىكتىرىپ، ناشارلاردى ۇيىمداستىرىپ، جالشىلار-دىڭ ەڭبەكەن قورعايتۇن ۇيىم اشتى؛ قالىڭ مال العان مەن كۇرەسىپ، مەكتەپ قاسىنان جاستار ۇيىمىن اشتى. كاپيرەتىپ جۇمىسىندا جول-جوبا كور-سەتىپ جۇرەدى.

24-جىل دەكابر ىشىندە ايەلدى مالعا ساتقاندارداعى 23 - ىن ۇكىمەتكە بىلدىرگەنىن، ناشارلاردىڭ تىسەۋي جۇرگەن اتىسىن العۋى جولىندا ەڭبەك قورعاۋ ٴبولىمى ارقىلى جاردەم كور-سەتتىرىن مىسال ٴۇشىن ايتۋعا بولادى.

وسىنداي جۇمىستاردىڭ ارقاسىندا ەلدىڭ ناشارلارى مەن ايەلدەرى ويانا باستادى.

ٴبىراق، اقا منەر، بايلار بە-دەلىمىزدى كەتىردى، دەپ جاڭاعى مۇعالىمدەردىڭ ارتىنا ٴتۇسۋلى جوقتى سىلتاۋ قىلىپ ۇيەزدىك مەكەمەلەرگە اسىرەسە وقۋ بولىمىنە ارىزدا بەردى. وقۋ ٴبولىمى وسىنى كورمەستەن اقا منەر مەن بايلاردىڭ العاۋىنا ٴتۇسىپ ەكى مۇعالىمدى باسقا بولىسقا جىبەرۋدىڭ قامىنا كىرىستى. ەلدىڭ ازاتتىق بولسىن، ۇيەزدىك مەكەمەلەردىكى نەمى.

شەشىن ايتقاندا تورعاي مەكەمە-لەرى وقۋ جۇمىسىن كوردەلى دەپ بىلمەسە كەرەك. ونى ٴبىر ٴزالاي سە-نەرى مەن سىبالتاۋعا بولادى.

بىبىل كۇزدە تورەاباتتىڭ 6-5 باستى قىزمەتكەرلەرى جالعىز منەردىنى پانىرگە الىپ جاتقان. پاناسىز بالالار مەن سالاسباي، اۋرۋ سازىن ٴبىر جەرگە قاماپ، پانىرگە توليتۇن اقشاعا بولايىقى ىسكە كەدەرگى بولدى. ٴبىر ازعا شەيىن بالالاردىڭ وقۋى باس-تالماي جۇردى.

ەلدى سالمىرتىنعى قويىپ بىل-گەننەن پايدالانا ٴبىلىپ ٴار كىمدى ەڭبەگىنە قاراي باعالاۋ كەرەك. نادان ەلدى ورگە سۇيرەيتۇن وقىتۋشى-ەكەنىن ٴبىلىپ ولاردى ماڭ ىسىندەگى اقا منەر مەن بايعا اير باستاۋ كەرەك. بالقاي ٴجانا مۇستاپا.

## ۋلت رەسپۋبلىكەلەر ىندە.

### ارتتا قالعان ەلدەر الما شىعىپ بارادى.

ارتتا قالعان ەلدەردىڭ ٴبىرى باشقۇرت رەسپۋبلىكەسى بولاتۇن. ... الدىڭ 21 ىندە باشقۇرت رەسپۋبلىكەسىنىڭ 7 جىلدىق تويى ... باشقۇرت ەلى اۋىلى دوتەيىن ... كەڭەس ۇكىمەتىنە قارسى ... ستى. 1919 جىلدىڭ 18 ... نىندا اتقاردان تاۋى قايتىپ، ... اسكەرى قوسىلدى. سونان ... 1919-جىلدىڭ 21 ىنشى ... الىندا باشقۇرت رەسپۋبلىكەسى ... قۇرىلدى.

باتاق

وسى پەبىرال ايىنىڭ ىشىندە ... ەلدىڭ ابتونوميالى وبلىسىندادا ... جىلدىق تويى بولدى.

... ۇرىن ەش نارسە بىلمەگەن، ... ٴبىر ادەبيەتى جوق باتاق ەلى ... وسى جىلدىڭ ىشىندە كوپ ... ستەپ تاماشانى بىلدىردى.

... 988 باتاق وقۋشىسى، ... 453 وقۋشىسى جاستاردى ... باستاۋىش مەكتەبتەرى، ... تىپيكوم، اۋىل شارۋاشىلىعىنا ... مەكتەبى، اكوشەركە شىعاراتۇن ... جەرگە ورتالاستىراتۇن شەبەرلەر ... اتۇن مەكتەبتەرى، پابرىك زاۋىت ... تۇسىندىرەتۇن مەكتەبى، رابپاكى ... ٴبىر بالالار ٴۇيى. 85 كىتاپحانا، ... قىراتقاناسى، 18 قۇلىپى بار ... رابپاك بەن جورالارى دارلاپالى ... بۇلاردا وقىپ جۇرگەن 300 دەي ... ادەتتەرى بار ەكەن.

مارىي

مارىي ابتونوميالى وبلىسىندا ... 2-دە 5 جىلدىق تويىن ... بۇدا ۇستىلىپ كەتكەن

بالدىڭ ٴبىرى ەدى. وسى كۇنى انا تىلىندە جۇزدەن ەكتەپ، كىتاپ سياقتى نارسەلەرى بار.

#### كۇرجى (گرۋزيا) ەلى.

اسىرەسە ۋلت رەسپۋبلىكەلەرىنىڭ ىشىندە كوزگە تۇسەتۇنى كۇرجى رەسپۋبلىكەسى. باسقالارعا قاراعاندا كۇرجى رەسپۋبلىكەسىنىڭ ايىرىقشا جەرلەرى بار: پاتشالىقتىڭ قولالاتىن كەبىن كۇرجى رەسپۋبلىكەسى ابىرلىپ ەمتەپەكتەردىڭ قولىندا بولدى. شابىقزادە تەسىراتپالىق سىياقتى بايلاردىڭ كىسىلەرى باستادى. ارىنە بۇل ۇكىمەت قارا شارۋالارعا جابى كەلگەن جوق. اسىرەسە، اديبين ابقاز، اجارلى سىياقتى ەلدەر زورلىقتى كوپ كوردى. بۇل كىرمە ەلدەردى كۇرجى تىلىن ۇيرەنۋگە قىستادى. ارمەن سەكىلدى ەلدەر مەن ٴتيىستى جاۋ بولدى، كەكىلدى باستادى.

كۇرجى ەلى كەڭەستى بولعانان بەرى 5 جىل ٴوتتى. وسى 5 جىلدىڭ ىشىندە تولىق كورگەن كىرمە ۋلتتار ٴار قايسى ٴوز ابتونوميالىدى. قابقازدا ٴبىرىن ٴبىرى قىرىپ جاتاتۇن قىياتقىلار وسى كۇنى ٴتيىستى جوق.

5 جىلدىڭ ىشىندە ەكىن شارۋاسىدا ىلگەرىلەپ كەتكەن. 1921 ىنشى جىلدا 479 دەسەتينەدەي جەر سالىنادى ەكەن. 1925 ىنشى جىلى 616 دەسەتينە جەر سالىنعان بۇل جاعىنان قاراعاندا كۇرجى ەلى سوعىس-تان بۇرىنعى قالپىنا بارىپ قالعان دەپ ايتۋعا بولادى. 1917 ىنشى جىلى ماقتا سالىناتۇن جەردىڭ كولەمى 1 200 دەسەتينەدەي بار ەكەن. 1925 ىنشى جىلى 5 مىڭ 870 دەسەتينەگە جەتىپ وتىر.

بۇل جاعىنان قاراعاندا سوعىستان بۇرىنعى

5 900 دەسەتينە ەگىلەتۇن قالپىنا جەتىپ وتىر. بيىل ماقتا زاۋىتۇن جاڭا ٴۇش زاۋىت سالىنىپ جاتىر.

جىبەك كەسىپ دەسونداي ىلگەرىلەپ بارادى. اربى قازۋ جۇمىسىدا كوپ ىستەلگەن.

كەسىپ ورىندارىندا ىستەلىپ شىققان نارسەلەردىڭ باعاسىن سوعىستان بۇرىنعى اقشا مەن ەسەپتەگەندە 4½ مۇليون سومدىق ەدى. 1924 1925 جىلداردا 9 مۇليون سومعا جەتىپ وتىر.

اعاش كەسىپ دە ۇلعايعان. كاز ردە 2 مىليون سوم جۇمسالىپ وتىر. كاپيرەتىپ جاعىندا ٴوسۋى 1923-جىلى 4 اۋىل شارۋاشىلىعى جاعىنان كاپيرەتىپ بار ەكەن. 1925 ىنشى جىلى دەكابىردىڭ بىرىندە 163 كە جەتىپتى. بۇعان 31 مىڭ 58 قارا شارۋا قارايدى. ەل كىتىرىڭ بەس تىسى بار.

وقۋ جاعى ٴتيىستى ىلگەرى كەتكەن. ٴوز تىلىندە وتىبەرىستەت-ەردە اشىپ العان.

#### تۇرىكپەن.

تۇرىكپەن ەلىنىڭ رەسپۋبلىكەلى ەل قاتار نا كىرگەنىنە ٴبىر جىل تولدى. سونىڭ ورنىندا ٴبىر تالاي ٴىس ىستەپ تاستاعانى ٴبىلىندى. باسپاشى تۇر ۋعا ايتالمى، ماقتا ەگىسى ۇلعايتىلدى. تۇرىكپەن شارۋاشىلىعىن كوتەرۋ كوسى جىل 4½ مۇليون اقشا قارىزى اشىلدى. 600 مىڭ سومدىق تەجەن تومانى جاسالدى. جاڭادان 12 مىڭ 500 دەسەتينە جەرگە سۋ جىبەرەتۇن ارىقتار ىستەلدى.

تۇرىكپەن سىياقتى ەلدە ەڭ قيىن ماسەلە - جول ماسەلەسى. ٴتيىستى ورىندار ابىروپلان قاتىناسىن جاساۋ ماسەلەسى قاراپ جاتىر.

# اۋىل تىلشىلەرىنىڭ قاتى.

## جوگەنسىزدىڭ قىلىعى.

شالقار - كوك جىيدە اۋىلىنىڭ ازاماتى ساربايۇلى مەڭكەباي جولداس . بىرىندا ملتىعى بار، ەل ارالاي شىعىپ، شەڭگەلدى اۋىلىنداعى ساعىمباي كۇزەمباي ۇلىنىڭ ۇيىنە بارىپتى.

بارا زەكىر ەكىپتى:

- قارىنىم اشىپ كەلەدى، مال سويى، كونە ەتىڭدى جەگەيىم.

ملتىق ۇستاعانىن كورىسە، ەل ادامى جەرگە كىرىپ كەتە جازدايدى.

ساعىمباي جالىنادى:

- قارامىم، ەكى بۇزاۋ ەشكىمنەن باسقا ادال قارىم جوق

- اكەل سوي!

امالسىز سويادى. اۋزى جەڭىل ...

## ايەلدەر تۇرمىسى.

### بارلىق گۇبەرنەلىك ايەلدەر بولىمىنە، ءجانا گۇبەر نەلىك سوتتارعا بۇيرىق قات.

## ۇلكەلىك مەكەمەلەردە.

### اعارتۋ كەمەسەرىتىندە.

### قىزىل وردا بولىسىنىڭ جايى.

قىزىل وردا ۇيەزى بۇرىن 24 بولىس ەدى، بۇل كۇنىندە ءتورت بولىس بۇرىنعى 6-5 بولىس بۇل كۇنىندە ءبىراق بولىس بولعان، قىزىل وردا بولىسى 25 - جىلدىڭ ۇيەل ايىنىڭ 8 ىندە قۇرىلعان. قول استىندا قارايتۇن 55 اۋىل؛ 6 پاسولكە بار. جەرىنىڭ بارلىق اۋدانى 4628 شارشى شاقىرىم. بولىسىنىڭ كەڭسەسىنەن شىققان قاعاز 6-5 كۇنىندە ورالىپ كەلەدى. ەڭ قاشىق اۋىلى بولىستىق كەڭسەدەن 90 شاقىرىم جەر. ...

## ايەلدەر مەيرامى قالاي ءوتتى.

## جاس قىزدى مالعا ساتتى.

## ورىندالماي جاتقان ءىس.

ۋاقتشا شىعارۋشى: مايلى ۇلى بەيسەمبەت.

Вр. редактор: **Б. Майлин.**





г. Кзыл-Орда типография Казгосиздата

Казглавлита № 129—Тираж 7850 экз.